

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТЕМИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглядається професійне становлення вчителя як невід'ємна складова педагогічної системи В.О.Сухомлинського. Творча спадщина В.О.Сухомлинського є джерелом розвитку та вдосконалення професійно-педагогічного становлення вчителя.

In this article is considered the condition of the problem of formation of the system of vocational training of teachers as the subject of a historical and pedagogical research. The preparation of the future teachers at each stage of the development of a society is actual for the studying and judgment.

Реформування системи освіти в Україні, розвиток тенденцій її демократизації і гуманізації диктує необхідність посилення ролі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Пошуки сучасних гуманістичних концепцій спричиняють звернення до педагогічної системи українського вчителя-творця В.О.Сухомлинського, однією з основних складових якої є професійне становлення вчителя.

Загальнотеоретичні положення, визначення особливостей функціонування та структури педагогічних систем вивчали Г.Александров, К.Баханов, В.Беспалько, Н.Кузьміна, Л.Новикова та ін.

Аналізу складових педагогічної системи В.Сухомлинського, виділенню етапів їх становлення й розвитку присвятили свої праці М.Богуславський, Б.Кваша, В.Кузь, М.Мухін, В.Риндак, А.Розенберг, О.Сухомлинська.

Метою статті є висвітлення поглядів В.О.Сухомлинського на професійне становлення вчителя як основної складової педагогічної системи.

Наукова і практична діяльність В.О.Сухомлинського дозволяє декларувати пріоритет особистості, наявність чітко виражених гуманістичних традицій. Вивчення аксіологічних характеристик педагогічної діяльності, сформульованих В.О.Сухомлинським, дає змогу створити базове інваріантне ціннісне ядро особистості вчителя.

Аналіз педагогічних позицій В.О.Сухомлинського надає можливість гуманістичного наповнення освітньої діяльності, яка має генетичні народні корені і людиноцентричні перспективи. Подібного роду ціннісні системи стимулюють бажання переосмислити основи педагогічної праці і цілеспрямовано розвивати духовно-моральний потенціал діяльності вчителя, звертатися до аксіологічних орієнтирів гуманістичної властивості.

Педагогічна система В.О.Сухомлинського пронизана ціннісними орієнтаціями, завдяки чому міжособистісні стосунки, професійна діяльність знаходять ціннісний каркас.

В.О. Сухомлинський вперше вводить поняття «педагогічна система» у статті «Моя педагогічна система», що є частиною неопублікованої книги «Педагогічна культура», яка вийшла друком лише у 1988 р. Найбільш повно розкрив складові своєї педагогічної системи в таких працях, як «Павлівська середня школа» (1969), «Виховання всебічно розвиненої особистості» (1969). Розуміння автором педагогічної системи ґрунтувалось на думці, що кожен педагог-майстер у процесі роботи має виробляти власну педагогічну систему.

Основу педагогічної системи складають: індивідуальний підхід до дитини, духовне багатство вчителя, педагогічна культура, такт учителя.

У книзі «Сто порад учителю» Сухомлинський В.О. розкрив специфічні властивості і якості учительської професії. «Ми маємо справу з самим важким, безцінним, самим дорогим, що є в житті – з людиною». Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її вміння, здоров'я, розум, воля, характер, її місце та роль у житті, її щастя; кінцевий результат педагогічної праці можна побачити не сьогодні, не завтра, а через довгий час; на дитину впливають багато людей і явищ життя, мати, батько, шкільні товариші,

«вуличне середовище», прочитані книги і переглянуті кінофільми, абсолютно непередбачена зустріч з людиною, здатною сильно вплинути на дитячу душу... Вплив на дитину може бути позитивним і негативним. Завдання школи, наше з вами завдання – боротися за людину, долати негативні впливи. А для цього необхідно, щоб особистість учителя здійснювала найбільш яскравий, позитивний вплив на особистість учня... Людська природа може розкритись повністю лише тоді, коли у дитини є розумний, умілий, мудрий наставник; об'єкт нашої сфери – найтонші сфери духовного життя особистості, що формується, – розум, почуття, воля, переконання, свідомість. Впливати на ці сфери можна тим же розумом, почуттями... Найважливіші інструменти нашого впливу – слово вчителя, краса навколишнього світу і мистецтва, створення умов, в яких найбільш яскраво виражаються почуття; однією з важливих особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – постійно змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора. Наша праця – формування людини, і це вимагає від нас особливої відповідальності» [4: 396].

Учений не погоджувався з тією традицією, яка склалася в педагогічній теорії і практиці, – обмежувати питання професіоналізму вчителя лише його майстерністю. Педагогічна майстерність, на думку вченого, у прямому розумінні, – це наявність у фахівця професійних знань, умінь і навичок. Такий учитель може непогано виконувати свої обов'язки. Пріоритет у своїй педагогічній системі В.О.Сухомлинський приділяв вихованню. А цей процес вимагає насамперед усебічно розвиненої особистості.

Специфіка педагогічної діяльності ставить перед учителем ряд вимог до особистості педагога, які в педагогічній науці визначаються як професійно значимі особистісні якості. Домінантною серед них є гуманність – любов до дітей, вміння поважати їх людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку. Найбільш важлива якість, яка повинна бути притаманна вчителю – любов до дітей, за словами В.О.Сухомлинського, «плоть і кров вихователя, як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [1: 12]. Йдеться про мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити. Отже, особистість – одне з головних понять педагогічної науки, тому що тільки особистістю можна виховати особистість, що і є основним завданням освіти в Україні.

В.О.Сухомлинський оцінював майстерність вчителя, виходячи з того, наскільки зміст, прийоми, методи і форми навчання, які він використовує, сприяючи процесові духовного, розумового розвитку дитини, якою мірою процес навчання є водночас процесом фізичного, інтелектуального, морального, естетичного розвитку учнів [2: 126].

Основною частиною педагогічної майстерності є педагогічна культура. Велика заслуга в розробленні педагогічної культури вчителя належить саме В.О. Сухомлинському. Педагогічна культура вчителя є системним утворенням. Її головними структурними компонентами є педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

Показниками високого рівня сформованості педагогічної культури, В.О.Сухомлинський вважав, гуманістичну спрямованість особистості педагога, його психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення, освіченість у галузі предмета, володіння педагогічними технологіями, вміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему. Важливою характеристикою діяльності вчителя є його мовна культура. Мова – найважливіший засіб спілкування вчителя з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Він створив цілу теорію слова та його вплив на свідомість і поведінку дитини. Слово, на думку вченого, повинно бути змістовним, мати глибокий сенс, емоційно насиченим. Він називав слово «найтоншим дотиком до серця». В.О.Сухомлинський вважає, що вчителю, перш ніж зробити дисциплінарне зауваження учневі, треба лагідно доторкнутися до його плеча чи покласти руку на голову, заглянувши в очі. Така поведінка вчителя буде воістину гуманна.

Справжній учитель повинен мати величезний талант любові до людини і безмежну любов до своєї праці. Людина, яка не любить дітей, не має права обирати професію вчителя. На думку

В. Сухомлинського, той, хто не любить дітей, повинен залишити навчальний заклад і здобути іншу спеціальність або ж виховати в собі любов до дитини.

В.О. Сухомлинський, підкреслював, що найкраща, найточніша методика дійова лише тоді, коли є жива індивідуальність педагога.

Роль вчителя у становленні особистості розкрито у циклі оповідань в «Хрестоматії з етики». На прикладах реальної школи Василь Олександрович показує, що розум без сердечності, знання без моральності говорять про бездуховність особистості. Він звертає увагу вчителів на особливу відповідальність педагога перед особистістю, яка розвивається, підкреслює цінність і незмінність впливу особистості вчителя на становлення духовного світу дитини, на важливість емоційних зв'язків між вчителем і учнем [3].

На великому фактичному матеріалі в монографії «Сто порад учителю» видатний педагог висвітлює досвід роботи Павліської середньої школи й дає практичні поради вчителям з різних питань навчально-виховної роботи.

«Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один із тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці. Я твердо переконаний, що цей корінь закладається в людині в дитинстві й отрочстві, закладається і в сім'ї, і в школі. Він закладається турботами старших – батька, матері, вчителя, – які виховують дитину в дусі любові до людей, поваги до людини» [4].

В.О. Сухомлинський виділяє риси, без яких не може відбутися педагог, а саме:

- глибока віра в можливість успішного виховання дітей;
- гармонія серця і розуму;
- чуйність, сердечна турбота про людину;
- розуміння світу дитинства;
- уміння «пізнавати серцем», «проникати в душу дитини», «володіти собою, тримати себе в руках», «стримувати збудження й роздратування», «володіти ситуаціями», «створювати життєрадісні мелодії в музиці дитинства».

Майбутній учитель має бути носієм широкого спектру загальнолюдських цінностей. Саме в цьому полягає специфіка педагогічної праці.

Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога дає підстави стверджувати, що він глибоко дослідив професію вчителя, її особливості, обґрунтував концепцію формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя і сформулював умови його ефективної роботи. Основними з яких є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти й систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні. Надзвичайно важливе значення в професійному становленні вчителя мають його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Луцюк А.М. Василь Сухомлинський: Про пед. майстерність учителя. – Луцьк, 2003. – 205 с.
2. Майборода В.К. Творча особистість вчителя у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського / В.К.Майборода. – К.: Веселка. – 1990. – 126 с.
3. Сухомлинський В. Хрестоматія по етике. – М., 1990. – 303 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад.школа. – 1979. – 396 с.